

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ

Mesleki Eğitim ve Uygulama Dergisi

MESNEVİ’DE TOPRAK VE BUĞDAY METAFORU

Asuman KERKEZ¹

Seraceddin GÜRBÜZ²

(Gönderilme/Received 14.11.2024 Kabul/Accepted 03.03.2025)

Olgu Sunumu/Case Report

ÖZET

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî tarafından 13. yy’da yazılan Mesnevî adlı eser, sadece İslam dünyasında değil, dünya edebiyatında da büyük bir etkiye sahiptir. Mesnevi, İslam tasavvufunun en önemli metinlerinden biri olarak görülür ve Osmanlı, İran ve Hint alt kıtası gibi bölgelerde yüzyıllardır ilham kaynağı olmuştur. Mevlana’nın fikirlerini ifade ederken sıkça gıda temalı metaforları ve toprak-buğday metaforları kullandığı görülmektedir. Söz sanatlarında ifadeyi güçlendirmek ve daha canlı hale getirmek için metaforlar oluşturulmaktadır. Mesnevi eserinde tekâmül, olgunlaşma gibi manevi değerler ekseninde yoğunlaşan metaforların Hz. Mevlâna tarafından rastgele seçilmediği ve kullanılan toprak ve buğday metaforlarının günümüz modern dünyasında psikolojik, sosyal ve kültürel bağlamda daha çok fark edilmesinin, okunmasının ve anlaşılmasının bireyin aidiyet ihtiyaçlarına cevap verebileceği öngörülmektedir. Bu amaçla metaforlar kategorize edilerek derlendiğinde 368 yerde toprak, 79 yerde buğday kelimesi geçtiği görülmüştür. Mesnevi eseri doküman analizi yöntemi kullanılarak Toprak ve Buğday metaforları açısından incelenmiş kullanılan imgelerin perdeli anlatımları özünü değiştirmeden daha anlaşılabilir kılınmaya çalışılmıştır. Çalışmada bir metin ya da metinler grubunda belirli kelime ve kavramların varlığını tespit etmeye yönelik sistematik bir teknik olan içerik analizi aracılığıyla buğday ve toprak konulu metaforik anlatımların ortak temaları tespit edilmeye çalışılmıştır. Buğday, dünya hayatına bağımlılığı simgeleyen bir metafor olarak kullanılmıştır. İnsanın cennetten kopuşunu simgelemesi, dünya hayatının geçici doğasına ve manevi bir dönüşüm ihtiyacına işaret eder. Buğdayın tasavvufta bir diğer önemli sembolik anlamı ise, tevekkül, ölüm ve yeniden doğuş temasında karşımıza çıkar. Mevlevilikte toprak ve buğday, insanın manevi olgunlaşma sürecini ve ilahi aşka olan yolculuğunu simgeleyen güçlü metafor kaynaklarıdır. Hz. Mevlana’nın insanın tekâmüle giden sürecini anlatırken evrensel değerleri destekleyen kıymetli yönlendirmeler yaptığı görülmektedir. Metaforlar incelendiğinde Mesnevi’nin “insan” felsefesi daha iyi anlaşılacak bireye ve topluma değer kattığı düşünülen bu anlamlandırmaların tesadüfi olarak kullanılmadığı görülmektedir. Çalışma sonucunda Mesnevi eserinde farklı metaforlar incelenebilir, Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli, Hacı Bayram Veli gibi tasavvuf büyüklerinin eserlerindeki metaforlar çalışılması önerilebilir.

Anahtar kelimeler: Mesnevi, tasavvufi metafor, manevi dönüşüm toprak, buğday

¹ Öğr. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Turizm Otel Lokanta ve İkram Hizmetleri/Aşçılık, asuman.kerkez@tencere.tv, ORCID: 0000-0001-5730-5743

² Öğr. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Turizm Otel Lokanta ve İkram Hizmetleri/Aşçılık, seraceddin@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3017-6966

SOIL AND WHEAT METAPHOR IN MASNAVI

ABSTRACT

The Mathnawī-i ma‘nawī, written by Mawlānā Jalāl al-Dīn Muḥammad ibn Muḥammad al-Balkhī l-Rūmī in the 13th century, it has had a great influence not only in the Islamic world but also in world literature. The Masnavi is considered one of the most important texts of Islamic mysticism and has been a source of inspiration for centuries in regions such as the Ottoman Empire, Iran, and the Indian subcontinent. It is seen that Mevlana frequently uses food-themed metaphors and earth-wheat metaphors to express his ideas. In rhetoric, metaphors are created to strengthen the expression and make it more vivid. It is predicted that the metaphors that are concentrated on the axis of spiritual values such as maturation and maturation in the Masnavi work were not chosen randomly by Hz. Mevlana and that the soil and wheat metaphors used in today's modern world should be noticed, read and understood more in the psychological, social and cultural context and that they can respond to the individual's belonging needs. For this purpose, when the metaphors were categorized and compiled, it was seen that the word soil was mentioned in 368 places and wheat in 79 places. The Mesnevi work was analyzed in terms of soil and wheat metaphors using the document analysis method, and the veiled expressions of the images used were tried to be made more understandable without changing their essence. In the study, through content analysis, which is a systematic technique for determining the presence of certain words and concepts in a text or group of texts, the common themes of metaphorical expressions on wheat and soil were tried to be identified. Wheat was used as a metaphor symbolizing dependence on earthly life. The fact that it symbolizes man's separation from paradise points to the transient nature of worldly life and the need for a spiritual transformation. Another important symbolic meaning of wheat in Sufism is found in the theme of trust, death, and rebirth. In Mevlevism, soil and wheat are powerful sources of metaphor, symbolizing the process of human spiritual maturation and the journey to divine love. It is seen that Hz. Mevlana provides valuable guidance that supports universal values while describing the process of human evolution. When the metaphors are analyzed, it is seen that these meanings, which are thought to add value to the individual and society, which will better understand the “human” philosophy of Masnavi, are not used incidentally. As a result of the study, different metaphors can be examined in the Mesnevi work, and it can be suggested to study the metaphors in the works of Sufi greats such as Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli, Hacı Bayram Veli.

Keywords: Masnavi, sufi metaphor, spiritual transformation, soil, wheat

GİRİŞ

Mevlevilikte mutfak, dervişlerin sadece fiziksel ihtiyaçlarını karşıladıkları bir mekân değil, aynı zamanda derviş adaylarının manevi terbiyeden geçirildiği ve tasavvufi eğitim sürecinin önemli bir parçası olarak işlev gören bir alandır. Ayrıca mutfak derviş adaylarının bilgi, tecrübe ve deneyim kazandığı bir merkez olarak büyük bir öneme sahiptir (Ceylan ve Yaman, 2018). Mevlâna (ö. 672/1273), Allah’a ulaşma yolundaki görüşlerini ifade ederken sıkça toprak ve buğday metaforlarını da kullanmıştır. Örneğin, “Aşkın olgunluğu sevenle sevilenin birleşmesindendir, beri gelin; yağla unun bir daha ayrılmayacak kadar karılmasından meydana gelen bulamaç gibi karılın katışın birbirinize” sözleri, derin bir birleşmeyi ve kaynaşmayı anlatır (Ceylan ve Yaman., 2018). Benzer şekilde, Mevlana’nın “Hamdım, Piştim, Yandım” ifadeleri de onun hayat felsefesini ve manevi olgunluğa ulaşma sürecini açıklayan önemli bir temadır (Celâleddin, 1992; Anonim, 2017). Mevlevi mutfağının dini ve kültürel

önemi büyük ölçüde Âteşbâz -ı Velî’ye (ö. 684/1285), yani gerçek adıyla Şemseddin Yusuf’a dayanmaktadır. Ateşbaz-ı Veli, yalnızca mutfaktan sorumlu bir aşçı değil, aynı zamanda "Aşçı Dede" unvanıyla anılan manevi bir rehberdir. "Ateşle oynayan" anlamına gelen bu lakap, onun sadece yemek pişirme becerisini değil, aynı zamanda Mevleviliğe gönül vermiş dervişlerin nefsini terbiye etme ve olgunlaştırma sürecinde üstlendiği eğitimci rolünü de simgeler (Hacıgökmen, 2017). Mevlevilikte mutfak kültürü, sofraya düzeni ve adabı büyük bir öneme sahiptir. Mevlevi mutfağında kullanılan pişirme yöntemleri ve bu süreçte dikkat edilen hususlar, geleneksel anlayışın temel taşlarını oluşturur. Bu mutfağı şekillendiren yiyecek ve içecekler, yalnızca beslenme amaçlı değil, aynı zamanda manevi bir anlam taşır. Bu nedenle, bu özel yiyecek ve içeceklerin hazırlanışı, pişirilme teknikleri ve sunum biçimleri, Mevlevi mutfağının özünü yansıtan önemli unsurlardır (Aksoy vd., 2016).

Ateşbaz-ı Veli, mutfakta pişirdiği yemeklerle sadece bedenleri değil, aynı zamanda ruhları da beslemiş, dervişlere manevi yolculuklarında yol göstermiştir (Ertaş, 2017; Seçim ve Korum, 2024). Mevlevilikte mutfak, sıradan bir yemek pişirme alanından çok daha fazlasını ifade eder. Burası, yemeklerin hazırlandığı yer olmasının ötesinde dervişlerin çileye girmeye başladığı, manevi yolculuklarının ilk adımlarını attıkları kutsal bir mekândır. "Çileye girmek" tasavvuf terminolojisinde belirli bir süreci ifade eder ve dervişlerin manevi yolculuklarının önemli bir aşamasıdır. Ancak "çileye girmeye başlamak" ifadesi, çilenin başlangıcını belirten bir ara aşama gibi görünmektedir. Tasavvufi literatürde böyle bir ara durum açıkça tanımlanmamıştır. Bu cümlede mutfağın yalnızca fiziki bir mekân olduğu ve dervişlerin burada manevi bir sürece başladığı ima edilmiştir. Ancak, mutfağın çile sürecindeki rolü, yani bu mekânda hangi uygulamaların dervişlerin manevi yolculuğunu başlattığı açıkça belirtilmemiştir.

Mevlevi dervişleri, mutfakta önce çileye soyundurulur ve bu zorlu sürece hazırlanırlar; ardından ise yetiştirme, pişirme ve olgunlaşma aşamalarından geçerler. Bu süreç, sadece fiziki bir hazırlığı değil, aynı zamanda ruhsal bir dönüşümü de kapsar. Mutfak, bu anlamda dünyevi işlerin manevi bir boyut kazandığı, sembolik bir anlam taşıyan bir yer olarak görülür (Demirci, 2008). Bu çerçevede aşçılık, Mevlevi dergâhında büyük saygı gören ve derin bir manevi anlam taşıyan bir meslek olarak kabul edilmektedir (Seçim ve Korum, 2024).

Farklı dillerde kavramlar, çeşitli söz sanatları kullanılarak zenginleşmektedirler. Özellikle bir olay veya durumun tek kelime veya söz öbeği ile ifade edilmesi gerektiğinde söz sanatına ihtiyaç duyulur. Bu sanatlardan biri de ifadeyi güçlendirmek ve daha canlı hale getirmek için kullanılan "benzetme"dir (Özbuğutu, 2018, s.29). "Metafor" kelimesi, kökenini

Grekçe'deki "meta" (öte) ve "pherin" (taşımak) kelimelerinden alır. Dil, sürekli gelişen ve değişen bir varlık olarak, yeni bir bilgiyi ifade ederken geçmiş bilgi ve deneyimlerden yararlanabilir. Bu süreçte, toplumun düşünce dünyasında yerleşmiş anlamlar, yeni kavramları anlamlandırmak için kullanılır. Metafor, dilin bu ihtiyacını karşılamada önemli bir rol oynar (Gürcan, 2023, s.336). Benzetmeler, bir kavram veya konu hakkındaki düşünceleri ifade etmek için kullanılan metaforlar olarak da bilinir (Cameron, 2010, s.49; Szokolszky, 2019, s.17). Metaforlar özellikle soyut ve somutlaştırılması gereken durumlarda, karmaşık veya anlaşılması zor kavramlar arasındaki ilişkileri açıklamak için kullanılırlar. Günlük hayatta sıkça metaforlar oluşturulduğu ifade edilebilir (Uysal ve Uzunkol, 2019). Bu metaforlar olgular hakkında düşünme sağlaması açısından için bir çerçeve sunar (Özbuğutu, 2018, s.33). Metaforlar, bir konu veya düşünceye ilişkin bireyin sınırsız bakış açısını yansıttığı ifade edilmektedir (McGlone, 2007, s.111). Aynı kaynaktan bilgi edinen bireylerin ortak metaforları vardır (Gülen ve Dönmez, 2020, s.33).

Tasavvuf düşüncesinin önde gelen isimlerinden Mevlânâ eserinde metaforik anlatımı sıklıkla kullanmıştır. Metafor, Mesnevî'nin temel anlatım biçimini oluşturur (Nesterova, 2011, s.44). Mesnevi, İslam düşüncesinin en derin tasavvufî eserlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî tarafından 13. yüzyılda yazılan bu eser, yalnızca İslam dünyasında değil, dünya edebiyatında da derin bir etki bırakmıştır. Eser, tasavvufun temel ilkelerini ve öğretilerini, hikayeler ve şiirler aracılığıyla dile getirirken, aynı zamanda insan ruhunun derinliklerine inen felsefî ve ahlaki tartışmaları da içerir (Schimmel, 1975, s.44). Mesnevi, Mevlânâ'nın hayatı boyunca tecrübe ettiği manevî yolculukların bir yansıması olarak, bireyin Allah'a ulaşma sürecini, aşkın ve ilahi birliğin önemini vurgular. Bu eser, tasavvuf düşüncesinde önemli bir yer tutmakla birlikte hem klasik hem de modern tasavvuf çalışmaları için bir rehber niteliğindedir. Mesnevi'nin dili ve anlatım biçimi, derin manevî mesajlarını geniş bir kitleye ulaştırmasını sağlamış ve tasavvufun halk arasında yayılmasında büyük rol oynamıştır (Chittick, 1983, s.177).

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemleri çerçevesinde doküman analizi tercih edilmiştir. Doküman analizi, araştırma konusu olan olgu veya olgulara ilişkin bilgi içeren yazılı materyallerin sistematik ve detaylı bir şekilde incelenmesini kapsayan bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2018, s.141). Aynı zamanda, belirlenen amaç doğrultusunda kaynakların tespit edilmesi, okunması, not alınması ve değerlendirilmesi süreçlerini içermektedir (Karasar, 2009, s.183). Bu bağlamda, çalışmada Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin Mesnevi adlı eserinde yer alan toprak ve buğday metaforları temel alınmıştır. Söz konusu metaforların analizinde ise içerik

analizi yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizi, bir metin ya da metinler grubunda belirli kelime ve kavramların varlığını tespit etmeye yönelik sistematik bir teknik olup, benzer veriler arasında ilişkiler kurarak bunları belirli kavram ve temalar etrafında bir araya getirmeyi amaçlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2009, s.227). Çalışmada Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları olan Prof. Dr. Derya Örs ve Prof. Dr. Hicabi Kırlangıç tarafından çevirisi yapılan Mevlânâ Celâleddin Rûmî’nin Mesnevî-i Ma’nevî ve Veled Çelebi İzbudak’ın özgün el yazmalarından çevirdiği ve Abdalbaki Gölpınarlı’nın yayımladığı Mesnevi adlı eseri çalışmamızın sınırlılığını oluşturmaktadır. Bu çalışmada eserde yer alan toprak ve buğday sözcüklerinin metafor kullanımıyla ifade ediliş şekillerine odaklanılmıştır.

Mesnevi, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî’nin tasavvufi düşüncelerini derinlemesine işlemek için kullandığı zengin metaforlarla doludur. Bu metaforlar, manevi, felsefi, sosyojik, düşünsel kavramları açıklamak, anlaşılır kılmak amacıyla ayrıca anlatıya duygusal derinlik sağlamak, estetik zenginlik katmak, evrensel kavrayış yaratmak manevi yönlendirme sağlama ve sembolik bir katman eklemek gibi nice fonksiyonları sıkça başvurulan edebi araçlardır. Söz gelimi, aşkın yüceliği ve fedakârlığı, şem’a (mum) ve pervane (kelebek) metaforuyla anlatılır; pervanenin muma duyduğu aşk uğruna yanması, insan ruhunun Allah’a duyduğu aşkı ve bu uğurda kendi benliğini yok etme isteğini simgeler (Schimmel, 1993, s.101). Ney metaforu ise insan ruhunun Allah’tan ayrı düşmesiyle çektiği ıstırapı dile getirir; neyden çıkan ses, ruhun Allah’a olan özlemini sembolize eder (Chittick, 1983, s.177). Ayna, insanın manevi olarak temizlenip Allah’ın nurunu ve hakikatini yansıtmayı gerektğini anlatan bir başka güçlü metafordur (Lewis, 2000, s.45). Bunun yanı sıra, gölge metaforu dünya hayatının geçiciliğini ve asıl gerçeğin Allah’ta olduğunu vurgular (Nicholson, 2002, s.12). Deniz ve dalga metaforu ise varlıkların Allah’ın birer yansıması olduğu fikrini temsil eder; dalga denizden ayrı bir varlık gibi görünse de aslında onun bir parçasıdır (Baldick, 1989). Son olarak, Yusuf’un kuyuya düşmesi, insanın dünya zindanında çektiği acıları ve bu süreçte manevi olgunlaşmasını simgeler (Schimmel, 1975, s.46). Mesnevi’de Buğday metaforu ile tasavvufta nefis, şükür, ruh, tevekkül metaforları ile karşımıza çıkmaktadır (Arslan, 2023).

Tablo 1. Buğday ile ilgili mesnevisinde yer alan bazı beyitler

No	Beyit	Metafor
012	Az çoğa işaret eder; bir yudum su göle işaret eder; bir avuç buğday büyük bir harmana işaret eder.	Varla yok arası bir ince çizgiden ibaret var olmak için bir nefes (buğday) yok olmak için bir adım yeter.

377	Biz, bu ambarda buğday biriktiriyor, toplanan buğdayı zayi ediyoruz.	Ruhları birleştiriyor lakin doğru noktaya üfleyemiyoruz.
378	Sonuçta, buğdaydaki bu zayıatın farenin hilesinden olduğunu akıllıca düşünmüyoruz.	Nefsimize yenik düşerken aklımızı kullanıp bunun şeytandan olduğunu anlamayacak kadar çaresiz kalıyoruz.
380	Ey can! Önce farenin kötülüğünü yok et de, ondan sonra buğday biriktirmeye çalış.	Ruhunu tanı, imanını besle, nefsini körelt, şeytanı güçsüz kıl o andan sonra attığın her adım ibadet. Her buğday tanesi bir tarla.
382	Ambarımızda hırsız bir fare yoksa, kırk yıllık amellerimizin buğdayı nerede?	İmanımızda bir çatlak olmasa ayağımız takıldıkça nefsin kucağına düşer miydik?
1252	Gönlünde tevili üstün gelince, fitratı şaşkınlık içinde buğdaya doğru koştu.	Kalp Allah için atmaya başlayınca ruhun perdesi kalkar koşar adım secdeye varır.
1648	Buğday ekersin de arpa biter mi hiç? Eşek sıpası veren at gördün mü hiç?	İyilik ekenin kötülük biçtiğine inanma mümkün mü Rabb’in adaleti varken.
1771	Allah’ın kıskançlığı örnekte buğdaya benzer. Halkın kıskançlığıysa harmandaki samandır.	Rabb’in cezası bile lütufken, kulun ödülü bile cezadır. Allah ruha bakar kul bedene.
2790	Buğday başağı Âdem’e tuzak oldu da varlığı, insanlara başak kesildi.	Nefs Adem’i yaktı ama ruhu insanları çoğalttı. Şerrin içinde hayrı yalnız Allah bilir.
3165	Buğdayı toprak altına atarlar, sonra o topraktan başaklar elde ederler.	Ruhu dünyaya gönderip ondan bir nesil var etmedi mi?
3171	Dostların kapısına eli boş [gelmek], değirmene buğdaysız gitmektir, ey yiğit!	Allaha ruhu kirlenmiş, bir damla iman suyu serpilmemiş gidenin nicedir hali...
3509	Değirmende buğdayı arpadan ayırt eder gibi insanları tek tek tanıyorum.	Çevredeki ruhları özümsemeye meyl ettim kimi karanlık kimi aydınlık buna bir kere daha iman ettim.
3734	Bulutlar buğday verir de insanlar çalışıp onu pişirir, bal gibi tatlı hale getirir.	Rabb ruhu zenginleştirecek her nimeti akıtır insanoğlu bunu bilir, bulur, kendine cennette bir meyve gibi hazırlar.
3992	Nasıl yeryüzü güneşle ayın arasına girince dolunay tutuluyorsa, bir	Bir gün bir ruh nefse teslim oldu bütün yeryüzü hikayesi böyle başlamadı mı?

	buğday [tanesi] de Âdem’in güneşinin tutulmasına yol açtı.	
201	Şimdi hikâyenin dışyüzünü dinle. Fakat mutlaka buğdayı samandan ayır.	İlahi boyuttan beşeriye geçerken bilelim ki beden yalnız ruh varken gerçek kılınır.
302	Kuyumcu âletinin ayakkabıcının elinde olması, buğdayın kumsala ekilmesi gibidir.	Ruh bedene üflendiğinde eğer ki gerçek yerini bulup Rabbine hamd etmezse bataklıkta açan çiçekten farksızdır.
844	Anlarız, o evde inci mi var, buğday mı? Altın hazinesi mi var, yoksa yılan çıyan mı kaynıyor?	Bedenlere bakarız tanıdık gelen ruhları ararız. İçine gireriz el değmemiş bir nimet mi yoksa yağmalanmış bir hezimet mi?
1050	Buğday ya da arpa ekilmişse, onun gözü gece gündüz ordadır.	Eğer bir kere olsun rabbi ile buluşmuşsa ruh her an o kapıda bulur kendini...
1312	Hiçbir ayna yeniden demir olmaz. Hiçbir ekmek yeniden buğday olmaz.	Kimse doğduğu an kadar püri pak olamaz, hiçbir nefis tövbe edip ruha ulaşamaz.
2211	Ekin ekinin amacı buğdaydır. Bunun sonucunda zaten saman da gelecektir.	Ruhun amacı zaten beden ile buluşmaktır. Elbet kirlenecek imanla temizleneceğini bildikçe asla leke tutmayacak. Öyle değil midir ki her gecenin ardından güneş karanlığı aydınlatmasın...
2722	İnsanın buğdaya tamahı artınca bu tamah insanın huzurunu kaçırır.	Ruh ben oldum noktasına gelip de kibre kapılınca huzuru kaçır. Bilinir ki Allah kibirle karşıma gelmeyin buyurur.
2724	O zaman akrebi buğdaydan ayırt edemez. Arzu sarhoşluğundan, ayırt etme yetisi uçup gider.	İnsan nefsi ruhtan ayırt edebilmek için secdeye varır kibirle kirlenen ruha çalınan kapı huzurla açılır mı?
2915	Lezzetli buğday olmasa, buğday gösterip arpa satan ne kazanır?	Kıymetli olan ruh değilse insanların bu kendini iyi gösterme çabası niye?
3162	Dedi, çuvalımın birinde buğday, ötekindeyse yiyecek değil kum var.	Nefs ruhun bir adım arkasındaydı her zaman hangi soruda kaybedeceğini merakla bekledi asırlarca...
3164	Dedi, bu denkteki buğdayın yarısını, öbürüne döksene kullanıp da aklımı.	Doğruyu yanlışla, güzeli çirkine, nefsi ruha katmaktı zaferi... Bu yolda kullandığı en güçlü hamlesi beyini dahil etmektir.

3181	Bir çuvalımda buğday, bir çuvalımda kum olması, bu kalıtsal hilelerden yeğdir.	Yalanla nefse uyup ilerlemektense doğruyla ruhu besleyip geride kalmak evladır.
3613	[Nahivci] der, bu anlam ölçeğidir. Buğdayı al, ölçeğin önemi yok.	Kalbine Allah’ı al ruhunu temiz tut yanlış seçme ne kadar kazandığın hükümsüz.
3686	Karınca gibi buğday peşinde koşuyorsun. Hadi Süleyman’ı ara. Yoldan çıkmak niye?	Nefsinin peşinde koşup yanlış meyletmenin sebebi ne? Karıncaların derdini anlayan Süleyman’ı var da senin Rabbin yok mu?
3687	Buğday arayana buğday bir tuzak olur. Süleyman arayansa ikisine birden kavuşur.	Allah rızası aranan her yol cennet nefsi bulmak için çıkılan her yol cehennem değil mi?
28	Rızıklara O rızık verir. Yoksa buğday besinsiz nasıl meydana gelir?	Sanırsın ki sana nimetleri veren çaba asıl olan şu ki o çabayı nasip eden Huda...
426	Delicesine buğdaya koştunuz da Peygamber’i namazda yalnız bıraktınız.	Ruhu nefse kattınız kirlettiniz bedeni sandınız ki rızık nefsin hikmeti unuttunuz secdede Peygamberinizi...
427	Buğday için çürük tohum ektiniz de Allah’ın elçisini bıraktınız.	Nimet için nefse uydunuz da helali haram ettiniz size gönderilen elçiye tek başına saf ettiniz...
430	Buğdaya kendi katından rızık veren [Allah], senin tevekküllerini hiç boşa çıkarır mı?	Sen Allah diyip yola çıkarsında Rabbin seni yarı yolda, rıziksız bırakır mı?
431	Buğdayı gökten göndermiş olandan buğday uğruna ayrıldın sen.	Ruhun sahibinden yine ruhun için koptun nefsin uğrana sen göndereni unuttun.
458	Buğday yukarıdan toprak altına girer. Sonra da boy atıp başak olur.	Ruh göklerden iner toprakla birleşir yeşerir, nesiller yeşertir. Sonra yeniden göğe doğru yükselir.
523	Bunu bırak da öykünün dışyüzünü ele al. İnci tanesini bırakıp buğday tanesini al.	Sahip olmadığın güzellikleri bırakıp kendi benliğindeki ruha sahip çık.
524	İnciye ulaşamıyorsan, hadi, buğdayı al. O yana gidemiyorsan atını bu yana sür.	Rabbine ulaşmak için bekleme ruhunu al onun yolundan git o tarafa yönel.
2516	[Peygamberler], sebebe başvurmadan denizler yarıp155 ekin ekmeden buğday elde ettiler.	Sen yola tevekkül hırkasını giyip çıktıktan sonra sanır mısın ki sebeplere ihtiyacın var.

3302	Sen buğday tanesi yiyebilirsin. Oysa ben yem yemekten âcizim.	Sen Rabb tarafından seçilmiş ruh, her canlının aksine yaşadığını hissedebilen...
3303	Ne mutlu sana, buğday, arpa ve başka tahılları yiyebilirsin. Bense yiyemem.	Sen Allahın nimetlerinin hepsine sahipken ben yalnız Rabbimin varlığıyla huzurluyum.
4087	İşte bu deve tarlaya girince çocukcağz buğdayı korumak için küçük davulunu çaldı.	Nefs kapıdan girdiği anda ruh kendini koruma altına almak için Rabbine sığındı.
140	Bir ambardan aldığın bir avuç buğdaya bak da tüm buğdayların aynı olduğunu anla.	Tüm insanlığın aynı mayadan geldiğini anla tek farkın ruha verilen şekil olduğunu bil.
142	Harmanda buğdayı samandan ayırma zamanı çiftçiler Hak’tan rüzgâr istemezler mi?	İyiyle kötüyü ayırmak için bilinmezi bilmek yolumuza güvenle devam etmek için hangimiz Rabbimin kapısını çalmadık ki ...
143	Samanların buğdaydan ayrılması ve buğdayın ambara ya da kuyulara konulması için isterler rüzgârı.	Allah her ezanda kulu çağrısı değil midir ki bağ bozumu, değil midir ki kim benimle kim bensiz ayrımı.
343	Buğday da kırılıp öğütülerek un haline gelince fırına gelip ekmek olur.	Her canlı ham gelip pişmekle mükellef dünya denen varoluşta. Allah aşkıyla yanıp yanmamaksa senin bu dünyadaki gizemin...
371	Öyle ki bilinçli bir bilge, buğdayı saman ambarına asla göndermez.	Allah ilmek ilmek bir düzen doğrultusunda yarattığı evreni, ruhları bir bataklığa çevirmek mi ister yoksa gül bahçesine layık olanları seçmek mi?
1633	Eşeğin midesi çekse çekse samanı çeker. Âdem’in midesi ise buğday suyunu çeker.	Nefs ancak dünya nimetlerini arzular ancak Adem’in soyu cenneti arzular yalnızca...
2338	Bu yer yıkılıp çirkinleşmeden gül bahçesiyle buğday tarlasına nasıl dönüşür?	Yıkılmadan yapılacağını sanmak sadece tahayyül ancak biten her şeyin daha güzeline dönüşeceğine inanmak tam bir tevekkül...
1475	Rıyasızca, hem başaktayken, hem saptan ayrıldığında buğdayının onda birini verirdi.	Dürüstçe kulluk için çabalayana hem dünyayı hem ahireti bahşetti.
1525	Ey ambar sahibi, kendi aklını dinle de buğdayını Allah’ın toprağına emanet et.	Ey can emanet sahibi olduğunun farkına var ruhunu Rabbine yönelt o senin için en iyi koruyucudur

1526	Böylece, hırsızdan, buğday bitinden emin olsun. Şeytanı da sülüğü de hemen öldür.	Tevekkül ettikten sonra neftsen korkma ruh önce şeytanı sonra nefsini kör et.
1829	Buğday gösterip arpa satan sahtekâr, ettiğin zulme de coşkulu bir tövbede bulunmadın ki sen.	Riyakarlık ederek mevki kazanmaya çalışan haramı helal diye gösteren bilmedin ki içten bir tövbe ile Rabbinin kapısına gitsen affedici, gitmedin gidemedin...
1864	Vefa gösteriyor, aşk duyuyor, coşup köpürüyor, ondan sonra da buğday gösterip arpa satıyor ha	Her duyguyu yeşertip en doğru zamanda hayal kırıklığı meyvesini veriyor.
807	Karınca, güzelim harmanlara karşı kör olduğundan bir [buğday] tanesinin üstüne titrer.	Ruh sadece gerçek sevgiyi umar, çevreyi yok saymaksızın sabırla bekler.
1342	“Bu şifadır” diyen sana güldü, zaten Âdem’i buğdaya yönlendiren, yol gösteren de odur.	Nefs istediği yöne ruhun aktığını anladığı an görevi sona erer ve keyifle sonucu bekler.
1501	Karınca, o bir tanecik [buğdayla] harmanı bilebilseydi, bir tane üzerine bu kadar titrer miydi hiç?	İnsan bilseydi tüm dünya ruhundan gizli nefsinin üzerine gider miydi? Uçsuz bucaksız derya dururken koşar mıydı bir su damlası için.
2953	Can, karıncaya benzer, beden de buğday tanesine. Karınca her an onu bu yana taşır durur.	Buradaki karınca ruhumuzu temsil eder çünkü ruh(buğday) neyi yaşatırsa beden onu taşımakla yükümlüdür.
2958	Sen, “Buğday niye arpanın yanına gitti?” deme. Gözünü düşmanına dik, rehin olana değil.	Varlıkla yokluk, günahla sevap deme var olan seni iyilikten alıkoyan şeytan.
4432	Buğdayı olmadan değirmene girip de saçıyla sakalının ağarmasından başka kârı olmayan [adam] gibi...	İmanını güçlendirmeden ölmeye bekleyen insanlar bu hayatta sadece fiziksel olarak olgunlaşır ruhu her zaman toy kalır.
4433	Felek değirmeninin, buğdayı olmayanlara armağanı, beyaz saçla güçsüz bedendir.	Dünya hayatında tekâmül etme üzerine yaşamayan ruhlar sadece bedenini yaşlandırır.

Buğdayın tasavvufî metafor olarak işlevi

Tasavvuf, insanın manevi yolculuğunda sembollerin ve metaforların önemli bir yer tuttuğu bir düşünce sistemidir. Bu bağlamda, tasavvuf literatüründe buğday hem fiziksel bir

gıda maddesi hem de derin sembolik anlamlar taşıyan bir unsur olarak karşımıza çıkar. Tablo 1’de buğdayın insan yaşamındaki temel rolü, ona tasavvufî düşüncede de önemli bir yer kazandırmıştır. İlk olarak, buğdayın insanlığın varoluşu ile ilişkilendirildiği bir anlatı dikkat çeker. Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, eserlerinde buğdayı insanın dünya hayatına olan bağımlılığını anlatmak için kullanmıştır. Mesnevi’de yer alan bir kıssada, Hz. Âdem’in cennetten buğday tanelerine duyduğu ilgi sebebiyle dünyaya gönderildiği vurgulanır (Kara, 2004). Bu anlatıya göre, buğday, insanın dünyevi hayata olan eğilimini ve dünya nimetlerine olan meylini sembolize eder. Aynı zamanda, buğdayın insanın cennetten kopuşunu simgelemesi, dünya hayatının geçici doğasına ve manevi bir dönüşüm ihtiyacına işaret eder. Buğdayın tasavvufta bir diğer önemli sembolik anlamı ise, tevekkül, ölüm ve yeniden doğuş temasında karşımıza çıkar. Tasavvufî düşüncede, buğday tanesi toprağa gömülüp yeniden filizlendiğinde, bu süreç insanın fiziksel ölümünü ve manevi olarak yeniden doğuşunu sembolize eder (Çetin, 2018, s.144). İnsanın "fenâ" makamında yok olması ve "bekâ" makamında sonsuz bir hayata doğması, buğdayın toprakta yok olup yeni bir hayat bulması metaforuyla anlatılır. Bu süreç, tasavvufun insanın nefisinden arınma ve hakikat yolunda manevi tekâmülünü temsil eder. Tasavvuf geleneğinde buğday aynı zamanda tevazu, kanaatkârlık ve paylaşmanın simgesi olarak da karşımıza çıkar. Tasavvufî yaşam, maddi ihtiyaçların asgari düzeyde tutulması ve bu ihtiyaçların başkalarıyla paylaşılması üzerine kuruludur. Buğday, günlük ihtiyaçların sembolü olarak, dervişlerin hayatında asgari geçim maddesi ve Allah’a olan teslimiyetin bir işareti olarak görülür (Gölpınarlı, 1983). Dervişler, buğdayı hem temel bir gıda kaynağı hem de zahirî ve bâtinî bereketin bir sembolü olarak algırlar. Sonuç olarak, tasavvufî düşüncede buğday, sadece insanın fiziksel hayatını sürdüren bir besin maddesi değil, aynı zamanda insanın manevi yolculuğunu anlamlandıran güçlü bir boldür. Dünya hayatının geçiciliği, ölüm ve yeniden doğuş teması, tevazu ve kanaat gibi değerler, buğday metaforuyla derin bir şekilde ifade edilir.

Tasavvufta toprak

Toprak, dünyamızı oluşturan su, hava ve kara unsurları arasında yer alır. Toprak hem insan hem de diğer canlılar için hayati bir kaynak olarak öne çıkar. Küçük bir toprak parçası bile mikroskobik boyutta binlerce canlıyı barındırabilir. İnsanlar ve birçok canlı için en değerli toprak tabakası ise yüzey toprağıdır, çünkü yaşamsal ihtiyaçların karşılanmasında büyük rol oynar (Karaca ve Turgay, 2012, s.15). Bir kayaç yeryüzüne çıktığında üzerine yavaş yavaş bitki örtüsü yerleşir. “...ve O’nun âyetlerinden birisi de sizi topraktan yaratmış olmasıdır. Sonra insan haline geldiniz, her yere yayılıp duruyorsunuz.” (Rum 30/20). Ayetlerinde geçen

ifadelerden hareketle Tanrı ve Tanrı’nın yaratması konusunun toprak metaforu ile anlatıldığı görülmektedir. Tasavvuf düşüncesinde toprak genellikle sufiyi simgeler. Üzerine ne kadar kötülük atılsa da toprak, gül, çiçek ve insanların yaşamlarını sürdürebilmesi için gereken besinleri sunar. Bu durum, kötülüğe iyilikle karşılık vermeyi, kibirden uzak durmayı ve saf, temiz bir kalbi temsil eder. Böylece kişi, ego ve benlikten arınır. Toprak gibi olmak, tevazu ile olgunlaşmayı ifade eder (Cebecioğlu, 2009). Yunus Emre de Divanında “*Yogiken var eyledün toprag iken cân virdün Kudret diliyle andun dilüm söyler eyledi*” (355/8)3. dizeleriyle anlatmaktadır.

Aynı zamanda toprak, “Anasır-ı Erbaa”dan, tabiatımızdaki dört ana unsurdan biridir (Soydan, 2005). Bu unsurlar arasında en düşük seviyede kabul edilen toprak, bazen uyum sanatı aracılığıyla sevgilinin övgüsüne konu olur. İçinde mücevherler, hazineler ve değerli şeyler barındırır. Toprağın sertliği ve siyahlığı da onun yapısal özelliklerinden biridir. Canlılar öldüğünde toprağa karıştığı için, toprak yaşamın zıttı olarak görülür. Yaşam genellikle "nur" olarak ifade edilir, hayatın nihayete erdiği yer olan toprak ise nurun zıttı olan "karanlık" ve "kara" ile tanımlanır. Edebiyatta ve şarkılarda bu nedenle "kara toprak" olarak anılır (Aslanoğlu, 2018). Anasır-ı Erbaa “dört unsur” demek olup klasik felsefede toprak, su, hava ve ateşten ibarettir. Sufiler bu dört unsuru, nefsin tekâmülündeki dört haline benzetirler. İlki emreden nefis ikincisi kınayan nefis, üçüncüsü ilham eden nefis ve dördüncüsü Tanrı’nın emirlerine boyun eğip razı olan nefis adını verirler. Bunların dördünü veya bir ikisini daha başka manaya kullananlar olduğu gibi, vahdet ehli arasında aklın değil de toprağın ilk cevher olduğunu söyleyenler de vardır (Şahinoğlu, 1993). Genel itibarıyla değerlendirildiğinde dinî-tasavvufî edebiyatın sembol kavramlarından birinin toprak olduğu açıkça görülmektedir.

Tablo 2. Toprak ile ilgili olarak Mesnevi’nin birinci defterindeki beyitler

No	Beyit	Metafor
25	Toprak beden, aşktan dolayı göklere gitti, dağ oynamaya kalkıştı, çevik oldu.	Maddi olan varlık; beden toprak ya da dağ, ancak aşkla başkalaşabilir de o dağ göklere çıkacak kadar çevikleşir.
28	Topraktan yaratılan beden aşktan nasip alınca göklere çıktı, yüceldi: Fakat kendi dilinden anlayanlardan, kendi dilini konuşanlardan uzak düşen kimse, yüzlerce dil, yüzlerce nağme bilse, yine dilsiz olur, susar.”	Özünde bir topraksın ve seni değiştiren Allah aşkıdır. Âşığa perdeler bir bir kalkar ve ancak kendi dilinden halinden anlayanla konuşabilir.

177	Tohum toprak içinde gizlenince onun sırrı olması bahçenin yeşillenme neticesini verir.	Murada ulaşmak istersen sırrını gizli tut. Tevekkül ve sabırla olgunlaşırsan, nasıl da yeşerip güzelleşeceksin.
516	Toprak emindir, ona ne ekersen hıyanet görmeksizin onun cinsini kaldırırsın.	Emaneti sağlam tutan “hıyanet” etmeyen ve emeğinin karşılığını veren topraktır.
517	Toprak bu eminliği o Tanrı emanetinden bulmuştur. Çünkü adalet-i ilahi güneşi ona nur saçmıştır.	Toprağın emin olma hali, Tanrı emaneti olmasındandır. Çünkü teslim olduğun o Tanrı şüphesiz ki adildir.
518	Öyle ki bahar, Tanrı ferman namesini getirmediği toprak esrarını aşikâr olarak gösterir mi?	Hareketsiz gibi gördüğün toprak sırlarını ortaya çıkarmak için baharın müjdesini bekler. Her şey kendi vaktine esirdir.
732	Gönül seni ehl-i diller diyarına çeker. Ten seni su çamur hapishanesine çeker.	Ten (beden- maddi varlık, dünyalık zevkler) salt çamur niteliğine çektiği halde güzel görenlerin güzel düşünenlerin diyarına giderken zorlanma.
850	Rüzgâr, toprak, su ateş hep kölelerdir. Sana bana ölü görünürler hak ile diridirler.	Ey can ancak kalbini açtığında tüm alemi görürsün. Aç kalbini gerçek dirileri bil artık.
865	Tann tesbih etmen, su ve topraktan meydana gelmiş olan cesedinden çıkan bir buhardan, bir nefesten ibarettir. Fakat gönül doğruluğu yüzünden cennet kuşu olmuş, oraya uçup gitmiştir.	Toprak ve sudan yaratılan insana değer katan Tanrı’yı bilmesi ve doğruluk üzerine yaşama halidir. Böylelikle insan ruhu bir buhar, bir nefes gibi bedenden ayrıldığında cennete gidebilir.
1012	Topraktan yaratılan Âdem bilgi ile yüceldi: ^[1] Topraktan yaratılan Âdem, Allah’tan öğrendiği ilimle yedi kat göğü aydınlattı.	Yedi kat göğü aydınlatacak kandil sensin. Yeter ki gör, anla, öğren ey can...
1013	Hak ve hakikatte şüpheyi düşen şeytanın körlüğüne rağmen o manen yüceldi de, melekleri geride bıraktı.”	Kalbini aç tevekkül et, bak o zaman şeytanın şüphesinden ayrılıp meleklerin de üstüne nasıl çıkacaksın.
1290	Hele birbirine zıt olan şeylerden; su, toprak, ateş ve yelden meydana gelmiş cüzü...	Kendini küçücük sanma ey can. Zamanın zamana, ateşin suya, toprağın havaya farkının ve uyumunun bir parçasısın.

1312	Ey bunca topraktan karışmış bir parça sen her basitin halini artık bundan anla!	Kâinat sensin aslında. Sen her şeyden bir parçasın. Her şeyin ta kendisisin. Aşk olmasa beden basittir.
1314	Hususan ki birçok zıtlardan toplanmış bir parça olursa ve sudan topraktan ateşten rüzgârdan toplanma olursa.	Ol derse olur ey can. Zıtlar bir olur hiç itiraz etmeden.
1605	Kâmil, toprağı tutsa altın olur; nakıs, altını ele alsa toz toprak kesilir.	Toprağı altın eden ilim, altını toprak eden cehalettir.
1910	Baharların tesiriyle taş yeşerir mi? Toprak ol ki renk renk çiçekler bitiresin. Yıllarca gönüller yırtan. kalblere elem veren taş oldun ; bir tecrübe et, bir zaman da toprak ol !	Taş gibi olma ey can, aç kalbini bahar gelsin. Zor değil toprak gibi bereketi kabul etmek.
2015	Bu ağaçlar, toprak altındaki insanlara benzerler. Ellerini topraktan çıkarıp Halka doğru yüz türlü işaretlerde bulunurlar, duyana söz söyler!	Dinle, şu alemi duymak isteyene fısıltı yeter, istemeyene çılgılık olsa ne fayda. Sözler, davetler ve uyarılar duymaya gönlü olanlar içindir ey can.

Toprağın mevlevilikteki önemi

Sufiler arasında farklı metaforik anlamlarıyla kendine yer bulan toprak bahsi Mevlana’nın dizelerinde tevazu ve alçak gönüllülük metaforuyla sık sık yer almıştır. Mevlevilikte insanın yaratılışını, tevazusunu ve Allah’a dönüşünü simgeleyen güçlü bir metafordur. Tablo 2’de yer alan beyitler incelendiğinde Mevlânâ’nın eserlerinde, insanın topraktan yaratılmış bir varlık olduğunu sıkça tekrar ettiği görülmektedir. Ona göre insanın dünya hayatı ve maddesel boyut ile toprak arasında sıkı bir bağ vardır. Topraktan gelen insan dünya hayatında mütevazı ve faydalı olmalı ve nefsini arındırmalıdır. Aşkî’nin sema ayininde seslendirilen iki beyit okunduğunda toprak ve tasavvuf ilişkisi daha iyi anlaşılabacaktır. “Ölüp toprak olduğumda kabrimden sabah rüzgârı geçtikçe toprağım yarin hevesiyle sema eder” (KTB, 2024).

Mevlevi tarikatının en bilinen ritüeli olan Sema, insanın Allah’a olan yolculuğunu simgeler. Sema sırasında semazenlerin ayakları çıplak olması toprakla temas halinde olması Allah’a yakın olabilmek için toprak gibi mütevazı olması gerektiğini gösterir. Nefsin terbiye edilmesi ve dünya nimetlerinden vazgeçme süreci, toprağa karışıp yeniden doğma süreciyle özdeşleşir. Mevlana’nın aşk felsefesiyle yoğrulan Mevlevilik, zaman içinde bu kurallarla

örgütlenmiş, mecazi hareket ve davranışlarla biçimlenmiştir. Bu mecazlardan sema, kainatın hareketine insanın katılmasını, Mevlevî ayini ise bütünlük içinde Allah’a ulaşmanın yollarını gösterir (Halıcı, 2007). Eflaki de eserinde birçok yerde sultanlar, padişahlar ve devlet adamlarının katıldığı sohbet ve sema gösterilerinden söz etmektedir (Karaismailoğlu, 2010, s.22). Semazenin semâ yapışı, bir değirmenin buğdayı un haline getirip öğütmesi gibi, kişinin kendi benliğini yok ederek arınmasına işaret eder. Bu kapsamda semâ, Mevlevî dervişinin fiziksel ölümünden önce kötü alışkanlıklarını ve dünyaya bağlılığını öldürmesini simgeler. Bu da Hz. Peygamber’in hadisine dayanan, tasavvufta önemli bir yere sahip olan "ölmeden önce ölmek" ilkesini hatırlatır. Ancak bu sürecin ardında mutlak bir rahatlama ya da huzur olmayabilir; belki de her döndüğünde daha derin bir boşluğa savrulma ihtimali vardır (Gürer ve Ulupınar, 2023). Yüzyıllardır Mevlevîler, sema ayinlerinde zikir ve nâfile ibadetlerini gerçekleştirirken, semazenler "toprak" olarak kabul ettikleri siyah hırkalarını çıkararak, "kefen" olarak gördükleri beyaz tennurelerini ve "mezar taşı"nı simgeleyen sikkeleriyle sema ederler, böylece Allah'a ulaşmayı amaçlarlar (Özçakıl, 2021).

SONUÇ

Toprak ve buğday metaforlarının günümüz modern dünyasında, örneğin psikolojik, sosyal ve kültürel bağlamda ne ölçüde anlam kazandığı tartışılabilir. Mesela, “Doğa metaforlarının sürdürülebilirlik kavramıyla ilişkisi.” veya “Manevî olgunlaşmanın çağdaş toplumda nasıl değerlendirilebileceği İnsan ihtiyaçları bedensel ve ruhsal olarak ayrılmaktadır. Maslow’un İhtiyaçlar Piramidi (1943) içerisinde fiziksel ihtiyaçlar en alt basamakta yer alır. İkinci olan güvenlik ihtiyacı basamağında; birey için öncelikle güven duygusuyla yaşama ihtiyacı vardır. Güvenlikten sonraki bir üst basamakta aidiyet isteği ortaya vardır. Aidiyet ve sevgi basamağında insanlar, toplumsal ve bireysel ilişkilerde sevmek ve sevilme ihtiyacını hissederler. Dördüncü basamak olan saygı ihtiyacı ise kişinin prestij kazanma, başarı elde etme, toplum tarafından kabul görme ve takdir edilme, başkaları tarafından saygı duyulma isteği ve özsaygı ile ilgilidir. Bireyin ruhsal ihtiyaçların tatmin edilmesi, sistemin bir parçası olduğunu hissetmesi hem kendi mutluluğu ve hayat kalitesi hem de toplumun refahı ve güvenliği açısından önemlidir. Ulaşabildiğimiz tarih boyunca semavi olan-olmayan dinler ve inanç sistemleri incelendiğinde insanın benlik algısı, hayatı anlamlandırma çabası, toplumla eklemlenme uyum sağlama faydalı olma ihtiyacı vb. ihtiyaçlarına cevap verecek öğretilerinin, emir ve yasaklarının olduğu görülmektedir. Belirtilen ruhsal ihtiyaçlar tatmin edilemediğinde bireyin kendini yalnız, amaçsız ve mutsuz hissettiği ayrıca depresyon görülme olasılığının artış

eğiliminde olduğu bilinmektedir. Türkiye’deki psikolojik depresyon yaygınlığı ise %8-20 tespit edilmiştir (Doğan vd., 1995).

İnsanı ve yaratılan her şeyi kabul etme-sevme üzerine inşa edilen bir sistem olan Mevlevilikte de insanın ruhsal ihtiyaçlarına cevap verecek birtakım öğretiler, anlatılar, hikayeler vb. araçlar bulunmaktadır. Örnek verecek olursak dergâhta somata hep beraber oturulur ve bir can su içtiğinde veya bir sebeple sofradan kalktığında herkes yemek yemeyi bırakarak onu bekler. Bireyin değer görmesinin, bir bütüne ait olduğunu hissetmesinin Mevleviliğin bütün dünyada kabul görmesinde etkin rolü olduğunu düşündürmektedir. Bütüne ait bir parça olabilmek için evrensel etik yasalar çerçevesinde şekillenen hassasiyetlere uygun davranmak ve ritüelleri yerine getirmek gerekmektedir. Bununla beraber Hz. Mevlâna bireyin ve toplumun dünya hayatını anlamlandırma ve ait olma ihtiyacını anlamış, soyut olanı somuta dönüştürmek ve daha kolay algılanabilir bir hale getirmek adına metaforlar üretmiştir. Öğretilerinde ve Mesnevi adlı eserinde manevi yükselmeyi, arınmayı, sabrı, tevekkülü ifade ederken birçok metafor oluşturmuştur. Kendisi söz sanatını etkin bir şekilde kullanmış, vurgulamak istediği şeyleri küt kelimelerle değil doğayla ve canlıların içinde bulunduğu değişim, dönüşüm ile açıklama yolunu seçmiştir. Mesnevi incelendiğinde bu imgeleri seçerken sıklıkla gastronomik imgelerden faydalandığı görülmektedir. Bununla beraber toprak ve buğday özelinde incelendiğinde yoğun bir kullanım tespit edilmiştir. Mesnevi’nin yazıldığı dönemde ve günümüzde, Türkiye’de ve dünyada sıkça okunan ve kitleleri etkileyen bir eser olmasında şüphesiz ki metafor yönünden zengin yazı dilinin önemli bir etkisi olmuştur. Mevlâna “olgunlaşma” aşamasına giden yolculukta evrensel değerleri vurgulayan bir öğreti sistemine sahiptir. Bu doğrultuda sabır, tevekkül, doğruluk vb. değerleri vurgulamak ve bahsi geçen “tekâmül” sürecini anlatmak çalışma kapsamında Mesnevi eseri incelendiğinde toprak kelimesinin 1. Ciltte 38, 2. Ciltte 48, 3. Ciltte 72, 4. Ciltte 68, 5. Ciltte 74, 6. Ciltte 68 olmak üzere toplam 368 yerde geçtiği tespit edilmiştir. Buğday kelimesi ise 1. Ciltte 11, 2. Ciltte 13, 3. Ciltte 9, 4. Ciltte 9, 5. Ciltte 11, 6. Ciltte 26 olmak üzere toplam 79 yerde geçmektedir. Tarım veya gıda ekseninde yazılmayan bir eser olduğu göz önüne alındığında bu sayıların fazla olduğu dikkat çekmiştir. Tasavvuf öğretilerine bütüncül açıdan bakıldığında toprak ve buğdayın insanın tekâmül süreciyle ilişkilendirilen metaforlarda sıkça kullanılması sadece Mesnevi’ye has bir durum değildir. Anadolu’da Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus Emre gibi mutasavvıflar da toprak ve buğday imgelerini kullanmışlardır ancak Mesnevi’nin geniş kitlelere hitap eden bir eser olması ve konunun daha yoğun bir şekilde işlenmesi çalışma kapsamında tercih sebebi olarak değerlendirilebilir. Bu çalışma vuslatın 751. yıldönümünde Mevlâna felsefesinin

insanlığa kattığı değerlerin daha iyi kavranmasını sağlama hedefi ile hazırlanmıştır. Bu doğrultuda Mevlâna Celaleddin-i Rumi Hz. eseri olan Mesnevi anlatılarında toprak ve buğdayın rolünü inceleyerek, bu sembollerin derin anlamlarını ortaya koyma amacı bulunmaktadır. Derin anlamlar olarak ifade edilen olgu yaratılan zengin metafor dünyasıdır. Mevlevilikte toprak ve buğday, insanın manevi olgunlaşma sürecini ve ilahi aşka olan yolculuğunu simgeleyen güçlü bir metafor kaynaklarıdır. Hz. Mevlana’nın insanın tekâmüle giden sürecini anlatırken evrensel değerleri destekleyen kıymetli yönlendirmeler yaptığı görülmektedir. Metaforlar incelendiğinde Mesnevi’nin dilinin sembolizmi üzerine Mesnevi’nin “insan” felsefesi daha iyi anlaşılacak bireye ve topluma değer kattığı düşünülen bu anlamlandırmaların tesadüfî olarak kullanılmadığı görülecektir. Çalışma sonucunda Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî Mesnevi eserinde farklı metaforlar incelenebilir, Hacı Bektaş-ı Veli, Yunus Emre, Hacı Bayram Veli gibi tasavvuf büyüklerinin eserlerindeki metaforlar çalışılması önerilebilir.

Etik Beyan

Çalışmada etiğe aykırı bir durum ve/veya herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Açıklama

Bu makale III. Uluslararası Aşçı Dede Ateşbâz-ı Velî Sempozyumunda özet olarak sunulan bildirinin yeniden yazılmış halidir.

KAYNAKLAR

- Anonim. (2017). Mevlevi Somadı. 743. Şeb-i Aruz Münasebetiyle, 7-30 Aralık 2016. http://www.matbahrestaurant.com/pdf/mevlevi_menu.pdf, (Erişim tarihi: 17.01.2025).
- Arslan, S. (2023). Mevlânâ’nın Mesnevî Adlı Eseri Örneğinde Sûfî Şahsiyet Eğitimi. Doktora Tezi. Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 5-6.
- Aslanoglu, O. (2018). İran Şiirin Kraliçesi Pervîn-i İ’tisâmi Divan Tahlili. 1, 343-344.
- Aydın, İbrahim Hakkı. (2006). Bir Felsefî Metafor Yolda Olmak. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c.6. 116-125.
- Baldick, J. (1989). *MysticalIslam: An Introduction to Sufism*. I.B. Tauris.
- Barks, Coleman. (2003) *Rumi: The Book of Love*. HarperOne.
- Baykal, Özgün, “Mevlânâ’nın Mesnevî’sinde Hayvan Hikâye ve Motifleri”, *Şarkiyat Mecmuası*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Şarkiyat Enstitüsü, İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1964, 115-191.
- Cameron, L. (2010). Discoursecontext and the development of metaphor in children. *Current Issues in Language and Society*, 3(1), 49-64. <https://doi.org/10.1080/13520529609615452>
- Cebecioğlu, Ethem. (2009), *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul, Ağaç Kitabevi Yayınları, 243.
- Celâleddin, M. (1992). *Divân-ı Kebîr III*. (Hzr. Abdülbâki Gölpınarlı), Kültür Bakanlığı Yayınları, Klasik Türk Eserleri Dizisi, 17, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi.
- Ceylan, F. ve Yaman, M. (2018). Ritüele dönüşen mutfak: Mevlevi mutfağı. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(3), 2172-2179.
- Chittick, W. C. (1983). *The SufiPath of Love: The Spiritual Teachings of Rumi*. State University of New York Press. 176-177.
- Çatak, Adem. (2012). Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî’nin Nefs Kavramına Getirdiği Metaforik Yaklaşımlar. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 48, Erzurum.
- Çetin, A. (2018). *Tasavvuf ve Sembolizm: Manevi Yolculuğun Dilindeki Simgeler*. İstanbul: Dergah Yayınları. 144.
- Çiçek, Hasan. (2012). “Mevlâna’nın Mesnevi’sinde Soyut Kavramların İfade Aracı Olarak Metafor”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22.
- Demirci, M. (2008). “İnsan Eğitimi Açısından Mevlevi Çilesi”. Mevlâna ve İnsan Sempozyumu; Sempozyum Bildirileri, III. Oturum, İzmir.
- Doğan O., Gülmez H., Ketenoğlu C., Kılıçkap Z., Özbek H. ve Akyüz, G. (1995). *Ruhsal bozuklukların epidemiyolojisi*, Sivas, Dilek Matbaası.
- Eflâkî, Âriflerin Menkıbeleri, 2/67.
- Ertaş, M., Solak, B. B. ve Kılınç, C. Ç. (2017). Konya’da Mevlevi Mutfağı Yiyeceklerinin Gastronomi Turizminde Canlandırılması. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, (1), 52-70.
- Gökcan, M. (2018). Tasavvufta tevekkül anlayışı. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 18(1), 131-165.
- Gölpınarlı, A. (1983). *Mevlânâ’dan Sonra Mevlevilik*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Kerkez, A. ve Gürbüz, S. (2025). Mesnevi’de toprak ve buğday metaforu. *Anadolu Üniversitesi Mesleki Eğitim ve Uygulama Dergisi*, 4 (1), 44-63. <https://doi.org/10.70756/anameud.1571634>
- Gülen, S., ve Dönmez, İ. (2020). Yedinci Sınıf Öğrencilerinin Küresel Isınma Kavramına Yönelik Metafor ve Çizimlerinin Belirlenmesi; Karşılaştırmalı Bir Çalışma. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 14(33).
- Gürçan, İ. (2023). Risâletü’n-Nushiyye adlı eserde açgözlülük ve kanaat kavramlarına ilişkin metaforik anlatımın değerlendirilmesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (35), 334-344.
- Gürer, B. ve Ulupınar, H. Tasavvufî Sembolizm Açısından Mevlevî Semâ Âyini. *İlahiyat Tetkikleri Dergisi*, 59/1 110-119.
- Hacıgökmen, M. A. (2017). Ateşbaz-I Veli ve Mevlevilikteki Önemi. *Çatalhöyük Uluslararası Turizm ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (2), 161-168.
- Halıcı, Nevin. (2000). Mevlevî Mutfacı. Metro Yayınları.
- <https://www.trthaber.com/foto-galeri/semazenlerin-rituelleri-allaha-yolculugu-anlatiyor/41371/sayfa-1.html> (erişim tarihi 12.10.2024).
- Kara, M. (2003). Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi. Dergah Yayınları.
- Kara, M. (2004). Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi. İstanbul: İletişim Yayınları. 215-244.
- Karaca, A., Turgay, O. (2012). Toprak Kirliliği. *Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Dergisi*. 1(1), 13-19.
- Karaismailoğlu, Adnan. (2010). Mevlana Celaleddin-i Rûmî. Amasya Belediyesi Yayınları, 22.
- Karasar, N., Bilimsel Araştırma Yöntemi (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2009), 183.
- Keklik, Nihat, “Mevlânâ’da Metafor Yoluyla Felsefe”, 1. Millî Mevlânâ Kongresi (Tebliğler), Selçuk Üniversitesi Basımevi, Konya 1986. 74-86.
- Kollektif. (2023). Kuran-ı Kerim Meali, TDV, 312.
- Konur, Himmet. (2005). Mesnevî’de Mürîd-Mürşid ilişkisi”, *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 6(14).
- Lewis, F. D. (2000). Rumi: Past and Present, East and West. Oneworld Publications. 44-48.
- Maslow, A. H. (1943). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, 50, 370-396.
- McGlone, M. S. (2007). What is the explanatory value of a conceptual metaphor? *Language and Communication*, 27(2), 109-126, <https://doi.org/10.1016/j.langcom.2006.02.016>
- Mevlâna, C. R. (2015). Mesnevî-i ma’nevî. (Çev.: Derya Örs ve Hicabi Kırlangıç). İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Nesterova, S. (2011). Mevlana’nın Mesnevi İsimli Eserinde Metaforik Anlatımın Metafizik Boyutu, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. 44.
- Nicholson, R. A. (2002). The Mathnawi of Jalaluddin Rumi (Vol. 1-3). Gibb Memorial Trust. 11-17.
- Öge, Sinan. (2007). “Mesnevî”de Kader Anlayışı”, Uluslararası Mevlana ve Mevlevîlik Sempozyumu Bildirileri-II, Şanlıurfa.
- Ögke, Ahmet. (2005). Vâhib-i Ümmî’den Niyâzî-i Mısırî’ye Türk Tasavvuf Düşüncesinde Metaforik Anlatım, Ahenk Yayınları, Van. 155-176.
- Özbuğutu, E. (2018). Fen bilgisi öğretmen adaylarının evrim kavramına ilişkin metaforik algıları. *Academia Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 31(1), 28-43.
- Özçakıl, F. (2021). Semazenlerin ritüelleri "Allah'a yolculuğu" anlatıyor TRT Haber.
- Rûmî, Mevlânâ. (1996). Celâleddîn-i, Mesnevî. Çeviri: Veled Çelebi İzbudak, MEB Yayınları.

- Kerkez, A. ve Gürbüz, S. (2025). Mesnevi’de toprak ve buğday metaforu. *Anadolu Üniversitesi Mesleki Eğitim ve Uygulama Dergisi*, 4 (1), 44-63. <https://doi.org/10.70756/anameud.1571634>
- Schimmel, A. (1975). *Mystical Dimensions of Islam*. University of North Carolina Press. 44-47.
- Schimmel, Annemarie. (1993). *The Triumphal Sun: A Study of the Works of Jalaloddin Rumi*. State University of New York Press, 101-104.
- Seçim, Y. ve Koru, M. (2024). Mevlevilikte tuzun yeri ve önemi. *NEUGastro*, 3(1).
- Soydan, S. (2005). Nevâdirü’ş-Şebâb’ta Anâsır-ı Erbaa’dan Toprak. *Günce Filoloji Çalışmaları II*, 118.
- Szokolszky, A. (2019). Perceiving metaphors: An approach from developmentalecologicalpsychology. *Metaphor and Symbol*, 34(1), 17-32, <https://doi.org/10.1080/10926488.2019.1591724>
- Şahinoğlu, M. (1993) Nazif “Unsur”, İA., 3, 40-41.
- Şefik, Can. (2006). Mevlânâ’nın Rubaileri ve Şerhi. Ötüken Neşriyat. 100-186.
- T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı Mevlevi Âyini, <https://guzelsanatlar.ktb.gov.tr/TR-3706/mevlevi-ayini.html> (Erişim tarihi 12.09.2024).
- Uysal, A, Sola Özgüç, C., ve Uzunkol, E. (2019). Sınıf öğretmeni adaylarının Rehberlik ve Araştırma Merkezlerine ilişkin metaforik algıları. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 2(1), 48-63. <https://doi:10.33400/kuje.554572>
- Yazçıçek, R. (2012). “Metafizik Alanda Sörf ya da Mecaz ve Semboller Üzerinden Anlamlandırma: Bir Anlatım Yöntemi Olarak Metafor”, *Milel ve Nihal*, 9 (1).
- Yıldırım, A, Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 141-227.